

ISSN: 1857-7377

CONTEXT

КОНТЕКСТ

33

Institute of
Macedonian
Literature
Ss. Cyril and
Methodius
University

Институт за
македонска
литература
Универзитет
„Св. Кирил и
Методиј“

Skopje 2026 Скопје

CONTEXT / КОНТЕКСТ 33

Review for Comparative Literature and Cultural Research
Списание за компаративна книжевност и културолошко истражување

Editor - in - chief
Sonja Stojmenska-Elzeser
Institute of Macedonian Literature, Ss. Cyril and
Methodius University in Skopje, Macedonia

Главен и одговорен уредник
Соња Стојменска-Елзесер
Институт за македонска литература, Универзитет
„Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Македонија

Executive Editors
Ema Lakinska
Institute of Macedonian Literature, Ss. Cyril and
Methodius University in Skopje, Macedonia
Slavica Petrovska-Gjorgjevska
Institute of Macedonian Literature, Ss. Cyril and
Methodius University in Skopje, Macedonia

Извршни уредници
Ема Лакинска
Институт за македонска литература, Универзитет
„Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Македонија
Славица Петровска-Ѓорѓевска
Институт за македонска литература, Универзитет
„Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Македонија

International Editorial Board
Richard Hibbitt
University of Leeds, United Kingdom
Liedeke Plate
Radboud University Nijmegen, The Netherlands
Marijan Dovic
Institute of Slovenian Literature and Literary Studies
ZRC SAZU,
Slovenia
Angela Fernandes
University of Lisbon, Portugal
Martin Hetényi
Constantine the Philosopher University in Nitra,
Slovakia
Mehmet Samsakçı
Istanbul University, Türkiye

Меѓународен редакциски одбор
Ричард Хибит
Универзитет во Лидс, Обединето Кралство
Лидеке Плате
Радбо Универзитет во Нијминген, Холандија
Маријан Довиќ
Институт за словенечка книжевност и книжевни
студии при Словенечката академија на науки и
уметности, Словенија
Ангела Фернандес
Универзитет во Лисабон, Португалија
Мартин Хетењи
Универзитет Константин Филозоф во Нитра,
Словачка
Мехмет Самсакчи
Универзитет во Истанбул, Турција

ISSN 1857- 7377

Република Северна Македонија
Министерство за култура и туризам

Republic of North Macedonia
Ministry of Culture and Tourism

This issue is supported by Ministry of Culture and Tourism of Republic of North Macedonia
Изданието е објавено со материјална поддршка на Министерството за култура и туризам на
Република Северна Македонија

INSTITUTE OF MACEDONIAN LITERATURE
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

CONTEXT / КОНТЕКСТ 33

Review for Comparative Literature and Cultural Research
Списание за компаративна книжевност и културолошко истражување

Skopje – Скопје
2026

CONTEXT is an international review and publishes contributions in English and in Macedonian. All submissions are peer reviewed.

Manuscripts and editorial correspondence should be addressed to:

Institute of Macedonian Literature
Grigor Prlicev 5, p.o.b. 455
1000 Skopje
Republic of North Macedonia

КОНТЕКСТ е меѓународно списание и објавува прилози на англиски и на македонски јазик. Сите текстови се рецензираат.

Ракописите и редакциската преписка се упатуваат на следната адреса:

Институт за македонска литература
ул. „Григор Прличев“ бр. 5, п. фах 455
1000 Скопје
Република Северна Македонија

електронска верзија на списанието
<https://iml.edu.mk/context-контекст/>

CONTENTS / СОДРЖИНА

Сашо Димоски / Sašo Dimoski

ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И СОВРЕМЕНИТЕ ИЗВЕДУВАЧКИ УМЕТНОСТИ:
НОВИ ПЕРСПЕКТИВИ НА ИЗВЕДБЕНОСТА / Artificial Intelligence and Contemporary
Performing Arts: New Perspectives of Performativity7

Natali Rajchinovska-Pavleska/ Натали Рајчиновска-Павлеска

МЕТАРНОР AS A SEMIOTIC KEY IN VISUAL POETICS / Метафората како семиотички
клуч во визуелната поетика.....19

Лорета Георгиевска-Јаковлева / Loreta Georgievska-Jakovleva

РЕАЛНОСТА И ТРАУМАТА ВО ДОКУМЕНТАРНИОТ ФИЛМ („МОЛКОТ НА РАЗУМОТ“
ОД КУМЈАНА НОВАКОВА И „ЖЕЛЕЗНА ТВРДИНА“ ОД МИТКО ПАНОВ) / Reality and
Trauma in Documentary Film (*Silence of Reason* by Kumjana Novakova and *Iron Castle*
by Mitko Panov)27

Senka Anastasova/ Сенка Анастасова

EPISTEMOLOGY OF FEMINIST DECOLONIALISM AND AESTHETICS OF BORDERLANDS /
Епистемологија на феминистичкиот деколонијализам и естетиката на граничните простори37

Ема Лакинска, Владимир Мартиновски / Ema Lakinska, Vladimir Martinovski

ТЕОРИСКИ АСПЕКТИ НА ВИРТУЕЛНИТЕ МУЗЕИ / Theoretical Aspects of Virtual Museums...47

Гоце Смилевски / Goce Smilevski

ПРОЕКТОТ „ТРАУМАТА ВО ЛИТЕРАТУРАТА“ ВО КОНТЕКСТ НА СОВРЕМЕНИТЕ
ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ПРОУЧУВАЊА НА ТРАУМАТА / The Project *Trauma in Literature*
in the Context of Contemporary Interdisciplinary Trauma Studies59

Елена Карпузовска / Elena Karpuzovska

СРЕДЕ МАСКАРАДАТА НА ОГЛЕДАЛАТА: КАРНЕВАЛСКАТА ФАНТАЗМАГОРИЗАЦИЈА
НА ЖИВОТОТ ВО „ПРИНЦЕЗАТА БРАМБИЛА“ НА Е. Т. А. ХОФМАН / Amid the Masquerade
of Mirrors: the Carnavalesque Phantasmagorias of Life in E. T. A. Hoffmann's *Princess Brambilla*67

Владимир Ѓорѓиески / Vladimir Gjorgjeski

ПОСТ-ТЕЛЕСНА ИНТИМНОСТ ВО СОВРЕМЕНАТА МЕДИУМСКА КУЛТУРА / Post-bodily
Intimacy in Contemporary Media Culture85

Маријана Клеменчик / Marijana Klemenchikj

СЕСТРИНСТВОТО, ДУХОВНОСТА И КУЛТУРНИОТ ИДЕНТИТЕТ НА ЖЕНСКИТЕ ЛИКОВИ
ВО РОМАНОТ *БОЈАТА НА ПУРПУРОТ* ОД АЛИС ВОКЕР / Sisterhood, Spirituality,
and the Cultural Identity of Female Characters in Alice Walker's *The Color of Purple*97

Срѓан Микиќ / Srgjan Mikjickj

ДОПИРОТ И ТЕХНОТЕЛОТО / Touch and the Technobody109

Владимир Јовановски / Vladimir Jovanovski

КАРАТЕДО И ЗЕН – ПАТОТ НА ПРАЗНИНАТА ВО СОВРЕМЕНАТА УМЕТНОСТ И КУЛТУРА
/ Karate-do and Zen: The Path of Void within Contemporary Art and Culture123

Сашо Димоски

УДК 004.8:792

ВЕШТАЧКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЈА И СОВРЕМЕНИТЕ ИЗВЕДУВАЧКИ УМЕТНОСТИ: НОВИ ПЕРСПЕКТИВИ НА ИЗВЕДБЕНОСТА

Клучни зборови: вештачка интелигенција, изведбеност, современи изведувачки уметности, постдрамски театар, алгоритам, телесност, авторство, хибридна изведба, публика и интерактивност

Вештачката интелигенција во последната деценија престана да биде исклучиво технолошки феномен и стана културна сила што влијае врз начинот на кој создавањето, комуникацијата и перцепцијата се одвиваат во современото општество. Нејзината присутност денес не е ограничена на индустријата или науката, туку сè поинтензивно навлегува и во полето на уметноста – особено во современите изведувачки уметности, каде што прашањата за телото, присуството, авторството и односот со публиката се централни.

Современите изведувачки уметности (театар, танц, перформанс, музичка изведба и интермедијални форми) традиционално се темелат на поимот на „живото“ – на непосредниот контакт меѓу изведувачот и публиката, на телесното присуство и на уникатноста на моментот. Но, со појавата на ВИ како алатка што може да генерира текст, звук, визуелни струк-

тури или дури и кореографски предлози, изведбата се отвора кон нови прашања: дали алгоритмот може да биде креативен партнер, што се случува со авторството кога дел од материјалот го создава машина, и како се менува искуството на гледачот кога сцената станува хибридна – и човечка и машинска?

Овој текст ја истражува врската меѓу вештачката интелигенција и современите изведувачки уметности преку фокус на поимот изведбеност (performance/performativity) како концепт што се трансформира под влијание на дигиталните и алгоритмиските технологии. Основното прашање што се поставува е: на кои начини ВИ ја преобликува изведбеноста – како настан, како однос и како естетичко искуство – и какви нови перспективи отвора за улогата на изведувачот и публиката?

Во следните делови, прво ќе се постави кратка теоретска рамка за изведбеноста и тех-

нологијата, потоа ќе се анализира ВИ како соизведувач и генератор на материјал, ќе се разгледаат прашањата за телото и присуството во хибридни сценски ситуации, како и промените во односот со публиката и етичките импликации. На крајот, ќе се предложат заклучоци за тоа како ВИ не само што внесува нови алатки во уметноста, туку и го менува самото разбирање на тоа што значи „изведба“ денес.

Теоретска рамка: Изведбеност и технологија

Поимот *изведбеност* во теоријата на изведувачките уметности се однесува на специфичниот квалитет на настанот што се случува „тука и сега“, во директна релација меѓу изведувачот, просторот и публиката. Изведбата не е само репрезентација на однапред зададено дело, туку процес што се создава во моментот на своето изведување, преку телото, гласот, движењето и присуството. Токму оваа привременост и неповторливост традиционално се сметале за суштински карактеристики на изведувачките уметности.

Историски гледано, технологијата отсекогаш била дел од сценската практика – од сценографските механизми и осветлувањето, преку звучната репродукција и видеопроекциите, до дигиталните медиуми. Сепак, овие технологии најчесто функционираше како поддршка или проширување на човечката изведба, а не како автономни учесници во неа. Со појавата на дигиталните и интерактивните технологии кон крајот на XX век, изведбеноста почнува да се

преосмислува: „живото“ повеќе не е исклучиво врзано за физичкото тело, туку се проширува кон медијализирани и виртуелни форми на присуство.

Во овој контекст, вештачката интелигенција претставува радикален пресврт. За разлика од претходните технолошки алатки, ВИ не само што пренесува или обработува материјал туку може и активно да го создава – преку алгоритми за машинско учење што генерираат текст, звук, слики или движење врз основа на големи сетови податоци. Ова ја доведува во прашање јасната граница меѓу човечкиот изведувач и технолошкиот медиум, отворајќи можност ВИ да се појави како креативен агент во самиот изведбен процес.

Теоретските дискусии за технологијата и изведбеноста често се движат меѓу два поларитета: од една страна, стравот од губење на човечката автентичност и телесност, а од друга, оптимистичките визии за проширена и трансформирана изведба. Вештачката интелигенција ја интензивира оваа тензија, бидејќи таа не само што посредува меѓу изведувачот и публиката туку и учествува во процесот на одлучување, импровизација и композиција.

Оттука, изведбеноста во услови на ВИ повеќе не може да се сфати како исклучиво човечки чин. Таа станува релативен процес во кој се вкрстуваат човечкото тело, алгоритамската логика и технолошката инфраструктура. Оваа хибридна изведбеност ја поместува фокусната точка од индивидуалниот изведувач кон мрежа на односи, во која креативноста се распределува меѓу човекот и машината, а со тоа се потвр-

дува тезата дека „современите компјутери не треба да се сфаќаат само како технички алатки, туку како **креативни соработници или потенцијални автономни креативни агенти** што ја менуваат нашата перцепција за тоа што значи да се создава уметничко дело“ (McCormack & d’Inverno, 2012: vi-vii).

Вештачката интелигенција како соизведувач

Во современите изведувачки практики, вештачката интелигенција сè почесто се појавува не само како техничка поддршка, туку како активен учесник во изведбениот процес. Овој поместен статус ја трансформира ВИ од алатка во *соизведувач* – ентитет што влијае врз текот, формата и исходот на изведбата. Таквиот развој отвора суштински прашања за креативната агенција, авторството и односот меѓу човечкото и алгоритамското.

Вештачката интелигенција може да функционира во различни улоги во рамките на една изведба. Во најосновната форма, таа се користи како инструмент што генерира материјал врз основа на човечки параметри – на пример, создавање музички или текстуални структури што изведувачот понатаму ги интерпретира. Во посложени сценски ситуации, ВИ станува интерактивен партнер, реагирајќи во реално време на движењата, гласот или одлуките на изведувачот. Во одредени експериментални практики, пак, алгоритмот презема автономна улога, носејќи одлуки што не се целосно предвидливи ниту за креаторот на системот.

Особено значајна е улогата на ВИ во импровизацијата. Додека импровизацијата традиционално се смета за високо човечки чин, заснован врз интуиција, телесна меморија и моментална реакција, алгоритмите за машинско учење овозможуваат генерирање на непредвидливи структури што се развиваат во реално време. Во такви случаи, импровизацијата станува заеднички процес во кој човекот реагира на машината исто колку што машината реагира на човекот.

Оваа ситуација директно го проблематизира поимот на авторство. Кога дел од кореографијата, текстот или звучната композиција се создадени од алгоритам, прашањето „кој е авторот?“ останува отворено. Наместо јасна хиерархија се појавува распределено авторство, во кое човечкиот уметник, програмерот и самиот систем на ВИ учествуваат во создавањето на делото. Во овој контекст, изведбата може да се сфати како процес на курирање и дијалог, а не како целосно контролирана реализација.

Дополнително, присуството на ВИ како соизведувач ја менува перцепцијата на публиката. Алгоритмот, иако нематеријален, станува видлив преку своите ефекти: неочекувани промени во звукот, движењето или сценската структура. Публиката не е сведок само на човечка изведба, туку и на интеракција меѓу различни форми на интелигенција, што ја проширува дефиницијата на сценскиот настан.

Оттука, вештачката интелигенција како соизведувач не ја заменува човечката креативност, туку ја преиспитува и пренасочува. Таа создава услови за нови форми на соработка, во кои изведбеноста се појавува како резултат

на динамична и често непредвидлива релација меѓу човекот и машината.

Проблемот на авторството и вештачката интелигенција

Авторството традиционално претставува еден од темелните поими во уметничката теорија и практика. Во контекст на изведувачките уметности, авторот најчесто се поврзува со човечки субјект – драматург, кореограф, композитор или изведувач – чија креативна намера и одлуки го обликуваат делото. Иако изведбата секогаш вклучува одреден степен на колективност и интерпретација, авторството обично се сфаќа како човечка, свесна и одговорна креативна позиција.

Појавата на вештачката интелигенција сериозно го нарушува овој модел. Кога алгоритми генерираат текст, звук, визуелни композиции или кореографски структури, авторството повеќе не може да се лоцира во еден единствен субјект. Вештачката интелигенција функционира врз основа на претходно внесени податоци, статистички модели и правила на учење, но резултатите што ги произведува често се непредвидливи и нецелосно контролирани од човечкиот креатор. Ова отвора прашање: дали ВИ е само продолжение на човечката намера или нов извор на креативна агенција?

Еден од клучните проблеми лежи во фактот што вештачката интелигенција нема авторска свест, намера или одговорност во традиционалниот смисла. Таа не „создава“ од внатрешен порив, туку комбинира и трансформира постоеч-

ки структури врз основа на алгоритамска логика. Сепак, во изведбениот контекст, резултатите од оваа обработка добиваат естетска вредност и влијаат врз текот на живиот настан. Така, ВИ станува парадоксален автор – присутен во резултатот, но отсутен како свесен субјект.

Во современите изведувачки практики, овој проблем често се решава преку концептот на *распределено авторство*. Наместо да се инсистира на јасна авторска фигура, изведбата се разбира како резултат на мрежа од односи: меѓу уметникот, програмерот, алгоритмот, системот на податоци и самата изведбена ситуација. Авторството во овој случај не е фиксна позиција, туку процес што се одвива низ времето и просторот на изведбата.

Дополнително, прашањето на авторството во контекст на ВИ има и етичка димензија. Кој ја презема одговорноста за содржината што ја генерира алгоритмот? Дали уметникот е целосно одговорен за исходот, или одговорноста се дели со технолошкиот систем и неговите креатори? Во изведувачките уметности, каде што изведбата често реагира на публика и контекст во реално време, овие прашања стануваат уште покомплексни.

Оттука, проблемот на авторството и вештачката интелигенција не е само правно или техничко прашање, туку длабоко естетско и филозофско. Тој го преиспитува поимот на креативност како исклучиво човечка категорија и ја поместува уметноста кон модели на соработка, посредување и хибридна агенција. Во рамките на изведувачките уметности, ова поместување не значи губење на авторството, туку не-

гова трансформација – од индивидуален чин во динамичен и релативен процес.

Телото, присуството и хибридната изведба

Телото отсекогаш било централна точка на изведувачките уметности – носител на значење, афект и присуство. Во традиционалното сфаќање на изведбеноста, телото на изведувачот гарантира „живост“: неговата физичка присутност во ист простор и време со публиката создава уникатен, неповторлив настан. Со вклучувањето на вештачката интелигенција во изведбениот процес, оваа телесна парадигма се проширува и проблематизира.

Во хибридните изведби што користат ВИ, телото повеќе не функционира изолирано, туку е во постојана интеракција со дигитални системи, сензори и алгоритми. Движењата на изведувачот можат да се следат, анализираат и трансформираат во реално време, создавајќи дигитални одговори што директно влијаат врз текот на изведбата. На овој начин, телото станува интерфејс – медиум преку кој човечкото и алгоритамското се поврзуваат.

Овој процес води кон појава на проширена или медијализирана телесност. Физичкото тело е присутно, но неговото дејство се одвива и преку виртуелни репрезентации, аватари или генеративни визуелни и звучни структури. Присуството, затоа, повеќе не е врзано исклучиво за материјалната телесност, туку се распределува помеѓу човекот и технолошкиот систем. Извед-

беноста станува хибридна – истовремено жива и медијализирана, телесна и алгоритамска.

Вештачката интелигенција дополнително ја комплицира оваа слика преку својата способност да реагира и „учи“ од телесните дејства на изведувачот. Наместо фиксна кореографија или однапред програмиран одговор, алгоритмот може да развива сопствена логика на реакција, создавајќи чувство на автономно присуство на сцената. Иако ВИ нема тело во традиционална смисла, нејзиното дејство создава ефект на присуство што публиката го перципира како активен сценски елемент.

Во ваквите изведби, границата меѓу живото и неживото, човечкото и технолошкото станува нестабилна. Прашањето повеќе не е дали телото е присутно, туку *на кој начин* е присутно и како неговото значење се менува во однос на алгоритамската логика. Изведувачот не го губи своето тело, туку го дели сценскиот простор со нови форми на дејствување што го прошируваат поимот на телесна изведбеност.

Оттука, хибридната изведба не ја поништува телесноста, туку ја трансформира. Таа создава нови модели на присуство во кои човечкото тело, податоците и вештачката интелигенција функционираат како меѓусебно зависни елементи. Изведбеноста, во овој контекст, се појавува како динамичен процес на преговарање меѓу физичкото искуство и алгоритамската интерпретација на телото, односно „концептот на тело не исчезнува со дигитализацијата, туку се реafirмира во нови облици на *војлошена виртуелност* – израз што ја поврзува

материјалноста на телото со информациските процеси“ (Hayles, 1999: 38).

Публиката и интерактивноста

Во традиционалните изведувачки уметности, публиката најчесто се смета за сведок на сценскиот настан – присутна, но пасивна. Иако нејзината реакција (тишина, смеа, аплауз) секогаш влијаела врз динамиката на изведбата, таа ретко имала директна улога во нејзиното обликување. Со воведувањето на вештачката интелигенција во изведбениот процес, оваа релација значително се менува: публиката сè почесто станува активен учесник во создавањето на изведбата.

Вештачката интелигенција овозможува нови форми на интерактивност, во кои однесувањето, движењето или изборите на публиката се анализираат и се вклучуваат во сценскиот процес. Преку сензори, камери или дигитални интерфејси, податоците што ги генерира публиката можат да влијаат врз звукот, визуелната композиција, наративната структура или движењето на изведувачите. Ова се надоврзува на Фишер-Лихте: „изведбата повеќе не е фиксиран продукт, туку процес што се развива во релација со присутните гледачи. Овој ‘перформативен настан’ ги замаглува традиционалните граници меѓу уметник/објект/гледач, што ја отвора перспективата за *нова естетика* на изведбата“ (Fischer-Lichte, 2008: 38-39).

Овој тип на интеракција ја проблематизира границата меѓу изведувач и публика. Кога ВИ ги обработува реакциите на гледачите и ги

трансформира во сценски одговори, публиката станува кокреатор на изведбата, дури и кога не е свесна за тоа. Изведбеноста, во овој контекст, се појавува како колективен настан, во кој значењето се создава низ постојана размена меѓу сцената и салата.

Сепак, ваквата интерактивност отвора и етички прашања. Собирањето и обработката на податоци од публиката – како движење, глас или емоционални реакции – носи ризици поврзани со приватноста и надгледувањето. Во уметнички контекст, овие практики често се користат критички како начин да се укаже на механизмите на контрола и алгоритамска моќ што постојат и надвор од театарската сала. Така, публиката не само што учествува во изведбата, туку и се соочува со сопствената позиција во дигиталното општество.

Дополнително, интерактивните изведби со ВИ ја менуваат перцепцијата на искуството на гледачот. Наместо да следи однапред дефиниран тек, публиката се соочува со отворен и непредвидлив настан, чиј исход не е однапред познат. Ова создава чувство на одговорност и ангажман, но и несигурност, што ја засилува свеста за изведбата како процес, а не како готово дело, што се надоврзува на Шекнер: „изведбата секогаш е релативна и ситуациона, а не стабилно дело со однапред зададено значење“ (Schechner, 2013: 28-30).

Улогата на публиката во ВИ-базираните изведувачки уметности се трансформира од пасивно набљудување во активна интеракција. Публиката станува составен дел од изведбената мрежа, во која човекот, алгоритмот и сценски-

от настан се меѓусебно поврзани. Оваа промена не само што ја рedefинира позицијата на гледачот, туку и ја проширува самата идеја за изведбеност како заедничко и релативно искуство.

Алгоритмот како постдрамска алатка?

Постдрамскиот театар и пошироките постдрамски изведувачки практики го доведуваат во прашање приматот на драмскиот текст, линеарната наратива и психолошкиот лик, ставајќи го фокусот врз телото, материјалноста, фрагментацијата и перформативниот настан. Во овој контекст, вештачката интелигенција и алгоритмските системи се појавуваат како особено релевантни алатки, бидејќи нивната логика суштински се разликува од традиционалната драмска структура.

Поимот *постдрамски театар* не значи едноставно оправдување на сите форми што се чини дека ја разложуваат драмата, туку дека „постдрамската естетика ја преминува доминацијата на драматичниот текст како централно средство, создавајќи простор за различни сценски јазици каде што драматургијата нема апсолутна примарна улога“ (Lehmann, 2012: 32-33).

Алгоритмот, по својата природа, не раскажува приказна во класична смисла. Тој функционира преку правила, варијации, повторувања и статистички врски, создавајќи структури што често се нелинеарни, фрагментирани и отворени. Токму овие карактеристики кореспондираат со постдрамската естетика, во која значењето не произлегува од наративна кохези-

ентност, туку од релациите меѓу елементите на сцената.

Во изведбените практики што користат вештачка интелигенција, алгоритмот може да ја преземе улогата на структурен принцип на изведбата. Наместо однапред фиксиран драматуршки тек, изведбата се организира како систем на можности, во кој сценските настани се активираат врз основа на податоци, интеракции или случајни параметри. На овој начин, алгоритмот станува постдрамска алатка што го заменува или надополнува традиционалниот драматуршки модел.

Особено значајно е тоа што алгоритмот воведува логика на контингентност и непредвидливост. Иако функционира врз основа на строго дефинирани правила, неговите резултати често се тешко предвидливи во конкретниот изведбен контекст. Ова создава изведби во кои текот не може целосно да се контролира, што е во согласност со постдрамската тенденција кон отвореност и ризик. Изведбата станува процес, а не репрезентација на фиксиран текст.

Дополнително, алгоритмот како постдрамска алатка ја проблематизира улогата на драматургот и режисерот. Наместо да ја организираат изведбата преку наратив и психологија, тие дејствуваат како дизајнери на системи – поставуваат правила, параметри и рамки во кои изведбата ќе се случува. Оваа промена на авторската позиција се надоврзува на пошироката дискусија за распределено авторство и соизведувачка улога на ВИ.

Прашањето што останува отворено е дали алгоритмот навистина може да се смета за пост-

драмска *алајка* или, пак, за нов вид драматуршки субјект. Додека некои практики го користат алгоритмот како средство за деконструкција на драмската форма, други го поставуваат во центарот на сценскиот настан, давајќи му видлива и активна улога. Во двата случаја, алгоритмот не ја враќа драмата, туку ја продолжува постдрамската линија на преиспитување на структурата, смислата и изведбеноста.

Филип Ауслендер тврди дека „живоста“ на изведбата не е онтолошка или природна категорија, туку историски и културно условен концепт. Според него, она што го сметаме за „живо“ секогаш се дефинира во однос на доминантните медиумски технологии на даденото време. „Во современата медијализирана култура, живата изведба не постои надвор или спротивно на медиумите, туку во постојана релација со нив, што ја урива традиционалната спротивставеност меѓу живо и медијализирано“ (Auslander, 2008: 5).

Оттука, алгоритмот во современите изведувачки уметности може да се сфати како постдрамска алатка што овозможува нови начини на организација на сценскиот настан. Тој не заменува текст или автор, туку ја трансформира логиката на изведбата, поместувајќи ја од наратив кон систем, од приказна кон процес. Во овој поместен фокус, изведбеноста се појавува како резултат на алгоритмска и човечка интеракција, што ја отвора сцената кон радикално нови форми на театарско и перформативно искуство.

Етички и филозофски прашања

Вклучувањето на вештачката интелигенција во современите изведувачки уметности не претставува само естетска или технолошка иновација, туку отвора и низа етички и филозофски прашања што директно ја засегаат суштината на уметничката практика. Овие прашања не се однесуваат исклучиво на употребата на нови алатки, туку на поширокиот однос меѓу човекот, технологијата и креативноста.

Едно од централните филозофски прашања е дали вештачката интелигенција може да се смета за креативна. Доколку креативноста се разбира како способност за создавање нови и значајни форми, тогаш алгоритмите што генерираат оригинални структури навидум го исполнуваат овој услов. Меѓутоа, доколку креативноста се поврзува со намера, искуство и субјективност, ВИ останува ограничена, бидејќи не поседува свест ниту сопствено телесно искуство. Во изведувачките уметности, оваа тензија станува видлива преку соработката меѓу човечкиот изведувач и алгоритмот, каде што креативноста се појавува како заеднички, а не индивидуален чин.

Етичките прашања се особено изразени кога ВИ обработува податоци од изведувачи или публика. Сензорските технологии и системите за машинско учење можат да собираат информации за движењето, гласот или емоционалните реакции, што отвора дилеми за приватноста, согласноста и транспарентноста. Во уметнички контекст, овие практики можат да бидат критички алатки, но истовремено носат ризик од

нормализирање на надгледувањето како дел од сценското искуство.

Понатаму, употребата на ВИ ја поставува и етичката одговорност на уметникот. Кога алгоритмот генерира содржина што може да биде проблематична, навредлива или идеолошки пристрасна, прашањето за одговорноста не може да се префрли врз машината. Во изведувачките уметности, каде што изведбата се одвива во јавен и често политички набиен простор, уметникот останува клучната фигура што ја презема одговорноста за рамките и последиците на изведбениот настан.

Филозофски гледано, вештачката интелигенција ја проблематизира и хуманистичката идеја за уметноста како исклучиво човечка активност. Наместо да се сфати како закана, оваа промена може да се разбере како можност за преиспитување на човечката позиција во светот на технологијата. Во хибридните изведби, човекот не исчезнува, туку се појавува во нов однос со машината — како медијатор, курирач и одговорен субјект.

Оттука, етичките и филозофските прашања поврзани со вештачката интелигенција не можат да се решат со едноставни одговори. Тие бараат континуирана рефлексивност и критичка позиција од страна на уметниците, теоретичарите и публиката. Во контекст на современите изведувачки уметности, ВИ не е само технолошки феномен, туку огледало што ги одразува нашите претпоставки за креативноста, одговорноста и самата изведбеност, односно новите медиуми не треба да се сфаќаат како едноставни продолжетоци на старите медиуми, туку како „сис-

теми што го рedefинираат самиот начин на кој знаците и појавите се конструираат, организираат и репродуцираат“ (Manovich, 2001: 27).

Заклучок

Вештачката интелигенција во современите изведувачки уметности не може да се сфати ниту како едноставна технолошка новина, ниту како закана за човечката креативност. Наместо тоа, таа се појавува како трансформативен фактор што ги преобликува клучните поими врз кои се темелат изведувачките практики: авторството, телесноста, присуството, структурата и односот со публиката. Преку својата алгоритамска логика, ВИ внесува нови форми на непредвидливост, интеракција и распределена креативност во сценскиот настан.

Како што беше разгледано во текстот, проблемот на авторството се придвижува од индивидуален и хиерархиски модел кон релативен и процесен пристап, во кој човекот и машината соработуваат во создавањето на изведбата. Алгоритмот, сфатен како постдрамска алатка, не ја враќа драмската структура, туку ја продолжува линијата на фрагментација, отвореност и системска организација карактеристична за современите изведувачки уметности. Во исто време, телото и присуството не исчезнуваат, туку се трансформираат во хибридни форми што ја прошируваат идејата за „живост“ и сценска агенција.

Релацијата со публиката дополнително ја нагласува оваа трансформација, бидејќи ВИ овозможува изведбата да се развива како колек-

тивен и интерактивен процес. Публиката повеќе не е само сведок, туку активен елемент во мрежата на односи што ја создава изведбеноста. Ова, пак, отвора етички и филозофски прашања што ја надминуваат уметничката сфера и се однесуваат на поширокиот дигитален контекст во кој живееме.

Оттука, вештачката интелигенција во изведувачките уметности не треба да се разбира како замена за човечката изведба, туку како предизвик што ја поттикнува нејзината рефлексија и еволуција: „научниот и уметничкиот интерес за соработка меѓу човек и машина не е само прашање на алатки, туку **размислу-**

вање за компјутерите како потенцијални ‘креативни соработници’ кои не само што ги олеснуваат човечките идеи, туку можат да иницираат нови креативни процеси сами по себе“ (McCormack & d’Inverno, 2012: vi).

Таа го прави видлив процесот на создавање, ја разоткрива сложената мрежа на односи зад сценскиот настан и ја отвора изведбеноста кон нови перспективи. Во оваа смисла, современата изведба станува простор на преговарање меѓу човекот и машината – простор во кој уметноста продолжува да ја истражува сопствената граница и можност.

Литература

- Auslander, Philip. 2008. *Liveness: Performance in a Mediatized Culture*. London and New York: Routledge.
- Boden, Margaret A. 2004. *The Creative Mind: Myths and Mechanisms*. London and New York: Routledge.
- Fischer-Lichte, Erika. 2008. *The Transformative Power of Performance: A New Aesthetics*. London and New York: Routledge.
- Hayles, N. Katherine. 1999. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lehmann, Hans-Thies. 2006. *Postdramatic Theatre*. London and New York: Routledge.
- Lehmann, Hans-Thies. 2012. *Postdramatic Theatre, a Decade Later*. London and New York: Routledge.
- Manovich, Lev. 2001. *The Language of New Media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- McCormack, Jon; d’Inverno, Mark (eds.). 2012. *Computers and Creativity*. Berlin and Heidelberg: Springer.
- Schechner, Richard. 2013. *Performance Studies: An Introduction*. London and New York: Routledge.

Sasho Dimoski

**Artificial Intelligence and Contemporary Performing Arts:
New Perspectives on Performativity**
(Summary)

This paper explores the relationship between artificial intelligence and contemporary performing arts through an analysis of how the concept of performativity is transformed under digital and algorithmic technologies. Drawing on the theoretical frameworks of performance studies, postdramatic theatre, and new media, the text examines the ways in which artificial intelligence challenges traditional dichotomies between the live and the mediatized, the human and the technological, the author and the performer. Special attention is given to AI's role as a co-performer, to the problem of authorship and distributed creative agency, and to the transformation of the body and presence in hybrid stage practices. The paper also analyzes the shifting position of the audience, which in AI-based performances increasingly functions as an active participant in the performative event. Finally, through a discussion of ethical and philosophical implications, the paper argues that artificial intelligence is not a replacement for human performance but a transformative factor that opens new perspectives for understanding performativity as a relational, processual, and hybrid phenomenon in contemporary art.

Key words: artificial intelligence, performativity, contemporary performing arts, postdramatic theatre, algorithm, corporeality, authorship, hybrid performance, audience and interactivity

CONTRIBUTORS / ЗАСТАПЕНИ АВТОРИ

д-р Сашо Димоски, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за драмски уметности, Скопје (Македонија) / **Sašo Dimoski (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Faculty of Dramatic Arts, Skopje (Macedonia)

Natali Rajchinovska-Pavleska (PhD), Singidinum University, Faculty of Media and Communications, Belgrade (Serbia) / **д-р Натали Рајчиновска-Павлеска**, Факултетот за медиуми и комуникација, Универзитет „Сингидинум“, Белград (Србија)

д-р Лорета Георгиевска-Јаковлева, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонска литература, Скопје (Македонија) / **Loreta Georgievska-Jakovleva (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

Senka Anastasova (PhD), Institute of Social Sciences and Humanities – Skopje, Skopje (Macedonia) / **д-р Сенка Атанасова**, Институт за општествени и хуманистички науки - Скопје, Скопје (Македонија)

д-р Владимир Мартиновски, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопје (Македонија) / **Vladimir Martinovski (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Faculty of Philology “Blaze Koneski”, Skopje (Macedonia)

д-р Ема Лакинска, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонска литература, Скопје (Македонија) / **Ema Lakinska (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

д-р Гоце Смилевски, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за македонска литература, Скопје (Македонија) / **Goce Smilevski (PhD)**, Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

Елена Карпузовска, постдипломка на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје (Македонија) / **Elena Karpuzovska**, Master’s degree candidate at the Faculty of Philology “Blaze Koneski”, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)

м-р Владимир Ѓорѓиески, докторанд на Културолошки студии при Институт за македонска литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје (Македонија) / **Vladimir Gjorgjeski (PhD candidate)** Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

д-р Маријана Клеменчиќ, Меѓународен балкански универзитет, Скопје (Македонија) / **Marijana Klemenchikj (PhD)**, International Balkan University, Skopje (Macedonia)

м-р Срѓан Миќиќ, докторанд на Културолошки студии при Институт за македонска литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје (Македонија) / **Srgjan Mikjickj (PhD candidate)** Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

м-р Владимир Јовановски, докторанд на Културолошки студии при Институт за македонска литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје (Македонија) / **Vladimir Jovanovski (PhD candidate)** Ss. Cyril and Methodius University, Institute of Macedonian Literature, Skopje (Macedonia)

Publisher	Издавач
Institute of Macedonian Literature at Ss. Cyril and Methodius University in Skopje	Институт за македонска литература при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

For the Publisher	За издавачот
Nataša Avramovska, PhD	д-р Наташа Аврамовска

Macedonian Language Proofreading	Лектура (македонски јазик)
Deniz Testorides	Дениз Тесторидес

Printed by	Печати
MAR-SAZ, Skopje	МАР-САЖ, Скопје

Number of copies	Тираж
150 copies	150 примероци

Списанието е застапено на

